

LES CRISIS DEMOGRÀFIQUES DEL PERÍODE 1751-1815 A LA CONCA DE BARBERÀ

Valentí GUAL VILÀ

INTRODUCCIÓ

Gràcies al recompte numèric de les variables demogràfiques, ens ha estat possible de dur a terme una relació dels anys que, en les diferents parròquies de la Conca, recullen un excés de defuncions sobre els baptismes. En aquest sentit, aquest article és una continuació del que oferíem en el número 12 de l'*Aplec de Treballs* (pàg. 105-123).

Cal exposar, d'entrada, dues limitacions fonamentals d'aquest sistema. La primera, la impossibilitat de determinar amb exactitud la magnitud de la crisi: encara que tinguem la relació d'anys defectius, les pèrdues demogràfiques han de ser posades en relació al nombre d'habitants. Dit d'una altra manera, no era el mateix que Vallclara minvés en 7 els seus efectius humans que ho fes l'Espluga. Les conseqüències podien ser molt més profundes per al poblet que per a la vila. Aquest inconvenient ha estat superat amb una anàlisi de la intensitat de les crisis de mortalitat com a variable independent del nombre d'habitants de cada parròquia (Gual, 1993). En segon lloc, a ningú no se li ha d'escapar que una forta embranzida de la natalitat pot amagar els efectes d'una anyada o d'un període on també els òbits han experimentat un fort increment. Així, anys també prou defectius poden restar fora de la relació si paral·lelament s'ha operat un increment de la natalitat que

impedeix conferir caràcter de negativitat a l'anyada. És per això que serem amatents a les fluctuacions de la natalitat. Per això cal tenir en compte aquestes limitacions. D'altra banda, però, és clar que el sistema que hem emprat de recórrer a l'avaluació del balanç natural anual presenta un gran avantatge: el fet de poder seriar i de poder comparar les diverses nòmines obtingudes.

LA DÈCADA DELS CINQUANTA

Entre el 1750 i el 1753, només el 1750, a causa d'una sobremortalitat d'adults, fou negatiu a Vallclara: 4 baptismes contra 7 defuncions, 6 de les quals de cossos.

Ara, l'any 1754 té lloc una crisi d'un abast geogràfic impressionant: només Montbrió, Rojals i Vallclara n'escapen. De fet, la segona localitat la desplaça un any més tard.

Barberà, any 1754. Un nombre de baptismes clavat a la mitjana decennal —24. Res d'estrany, de moment. Ara bé: 25 òbits d'albats, quan la mitjana decennal és exactament 8 —el triple, doncs— i 13 decessos d'adults, doblant el punt mitjà del decenni. Així, 14 habitants de pèrdua. Hi ha alguna cosa a dir referent a l'estacionalitat de les defuncions de menuts: 16 en plena canícula —6 al juliol i 10 a l'agost.

L'Espluga: 52 baptismes —nombre un pèl baix, car la mitjana decennal és de 62—, 49 òbits de menuts —la mitjana és de 29— i 19 de cossos —quasi normal, ja que la mitjana és de 65. Gairebé moren tants albats com infants hi ha batejats. A més, 34 xics traspassen entre gener i maig.

La Guàrdia: 11 baptismes, ben normal. Un toc estrident: 10 defuncions de cossos i només la meitat d'albats. Força dispersió de les defuncions al llarg de l'anyada. Per primer cop en les 3 parròquies fins ara analitzades, els enterraments de cossos superen els d'albats.

A Montblanc, la crisi troba plena expressió. Grau compta 89 baptismes, quan la mitjana del decenni és de 99. Anota un conjunt alt d'òbits d'albats —83, quan la mitjana és de 47—, però l'embranchida fora mesura té lloc en la mortalitat adulta: 65, quan la mitjana és de 24. La pèrdua poblacional de Montblanc no se superarà per cap any durant tota l'etapa on és possible d'avaluar el balanç natural —1734 a 1765 i 1773 a 1790— (Grau, 180).

A Pira, el 1754 fou negatiu per ben poc marge. Comptem 8 baptismes, xifra un pèl baixa —encara que el 1753 la natalitat havia gaudit d'un bon moment— i 9 defuncions —5 d'albats i 4 de cossos.

A Rocafort: 10 baptismes —la meitat de la mitjana— i 19 defuncions —14 de menuts, 12 de les quals entre el 4 de gener i l'11 de març.

Ja hem comentant com a Rojals la crisi es desplaça al 1755, per bé que amb relleu molt escàs, d'unitat: 7 baptismes contra 8 decessos, 6 dels quals de cossos.

Som al peu de la serra del Tallat, a Solivella. Heu llegit com la Guàrdia i també, en menor mesura, Montblanc, apuntaven vers la importància que la mortalitat adulta va tenir en la crisi del 1754. A Solivella, les xifres són clares: 24 decessos d'adults i només una tercera part d'albats s'oposen a 21 baptismes. El total de baptismes està 7 punts per sota de la mitjana decennal i el d'albats, 2 punts. En canvi, la mortalitat adulta la triplica. La mensualitat no presenta res d'extraordinari —només 6 al setembre, que cal destacar. La relació entre els dos tipus de mortalitat sí que ho és.

Vilanova de Prades: 6 baptismes —només la meitat de la mitjana decennal- i el triple de defuncions—18—: 12 d'albats i 6 de cossos. Els òbits de menuts se situen 7 punts per damunt de la mitjana i els d'adults, 4. El degotall poblacional és considerable. Tots els albats moren entre juliol i desembre.

Vilaverd-la Riba: 42 baptismes —7 per sota de la mitjana- contra 50 òbits. Domini, també dels menuts —32, només són 19 de mitjana—, encara que els adults també doblen el costum del decenni. Dispersió acusada en el moviment mensual de les defuncions d'adults. Altrament, 19 albats moren entre el 23 de juliol i el 19 de setembre.

Finalment, Vimodí: un nombre de baptismes adequat a la mitjana decennal —47 i 45, respectivament—, que no pot compensar un alt conjunt de defuncions —57, 35 d'albats i 22 de cossos. La mitjana decennal d'òbits d'albats és de 19 i la de cossos, 11. Les diferències respecte a la mitjana són notòries. La crisi de mortalitat infantil es deslliura amb força entre agost i setembre —17 defuncions—, mentre que la de cossos ensenya una enorme dispersió anual.

Hem arribat al final del trajecte. Convé fer un petit balanç. En primer lloc, cal destacar el caràcter general de la crisi del 1754. Només n'escapen 3 de les 13 parròquies analitzades. En segon terme, el pes del component de la mortalitat adulta que domina a Solivella i que és important a Montblanc, Pira, la Guàrdia, Vilaverd i Vimodí. En tercer lloc, l'estacionalitat de la mortalitat infantil concentrada, com és habitual, a la canícula, però de manera molt especial en aquest cas encara que hi ha un parell d'excepcions importants: Rocafort —on 12 dels 14 infants moren des d'inicis de gener a mitjan març— i l'Espluga —on el principal atac de la mort sobre els xiquets s'esdevé als primers 5 mesos de l'any.

Grau en cerca explicacions per Montblanc. A partir del llibre d'administració dels molins de la comunitat de preveres, l'autor elabora una taula amb els preus mitjans dels cereals i especifica de quin mes es tracta. No sabem observar cap alça destacable en aquells moments, encara que del 1748 fins el 1754 els preus sempre són alts (Grau, 57 i 59).

Hi ha d'altres aportacions que cal considerar: "El període realment crític és el de 1748/54, amb la persistent sequera, el desgavell agrari, el col·lapse social i l'esclat epidèmic de malalties" (Planes, 293). Encara més, aquest autor defensa l'efecte principal de la crisi sobre la població adulta, sobretot a Tàrraga. Fins i tot, informa de les causes de la mortalitat, si més no a la capital el 1752—1753: les tercianes (Planes, 294). Anglesola i Verdú, en canvi, no van patir la crisi.

Hi ha qui ho atribueix a crisis alimentàries provocades per uns anys secs, amb la consegüent alça dels preus del blat (Olivé, 162). La mortaldat afectaria sobretot els albats: Valls —1748—, 369 òbits —286 albats i 83 cossos—; Valls —1754—, 368 decessos —297 albats i 71 adults—; Vila-rodona —1754—, 71 morts —31 albats i 41 adults— (Olivé, 233). La cita traïx, en part, l'afirmació de l'autor que centra l'atac de la mort en el cas dels menuts: Vila-rodona ho desmenteix.

A la Conca, a mitjan segle XVIII, la situació demogràfica devia ser difícil. Com a explicació, no estranyaríem l'actuació, conjunta o separada, de la verola i de les tercianes. Fins i tot cal pensar en la possibilitat d'actuació d'una mortalitat de tipus mixt—crisi de subsistències i de mortalitat—, puix que hom ha apuntat la sequera com a motiu de caiguda de la producció agrícola i, d'això, en podem aportar alguns testimonis.

Manllevem les notes del rector de l'Espluga, qui les deixà escrites en el llibre de baptismes de l'època. Sabem que el 21 d'abril del 1751, els espluguins van treure la Verge de l'ermita de la Santíssima Trinitat per tal de fer una processó i demanar-li la intercessió: hi havia secada. Anaren en processó des de l'ermita del Bosc fins a la parroquial, cosa que, segons el capellà, no s'havia fet mai. Després adreçaren al cel les pregaries a l'ús. Plogué i la imatge fou tornada a l'ermita (foli 197). El 13 de maig del 1753, "se porta la Imatge de la Stssa. Trinitat ab professo de Peni^a de la Hermita en esta Yglesia haont se li feren pregaries per Pluja que havem alcançat" (foli 224).

És simptomàtica i digna d'atenció la coincidència cronològica entre les fonts bibliogràfiques a l'ús i la documentació primària. Sembla que realment als anys de tombant de mig segle XVIII la pluja no es prodigà tot el que hagués calgut. Però d'això a dir que la crisi agrària era servida hi ha un abisme.

Recordem que després de la crisi generalitzada del 1754, l'any següent només havia estat defectiu a Rojals. El 1756 no ho va ser enlloc, però del 1757 al 1759, localitzem petites embranzides de la mort, de curt abast territorial.

Així, 1757 fou negatiu a 2 parròquies ben properes geogràficament: Barberà i Pira. A Barberà, només hi foren celebrats 13 baptismes —11 punts per sota de la mitjana—, encara que l'any anterior havien estat batejades 36 criatures, un total molt alt. Van morir 15 persones, 7 albats i 8 cossos i l'anyada resultà negativa per ben poc marge. No hi havia res a comentar pel que fa al moviment estacional. Una negativitat imputable a una caiguda de la natalitat, segurament per motius naturals.

El 1757, la natalitat també cau a Pira. Només assoleix el valor 5, quan li pertoca, per mitjana, 11. Moren, altrament, 11 pirencs, 5 albats i 6 cossos. Res d'anormal, excepte la caiguda de la natalitat com a Barberà i el fet que, també com allí, dominin les defuncions d'adults.

El 1758 va ser defectiu a Solivella i a Vilanova de Prades. A la localitat feu dels Llorac, el ròssec negatiu de l'anyada està clarament determinat per la mortalitat infantil: 28 albats morts igualen els 28 baptismes, i mentre la xifra baptismal s'adequa a la mitjana, la d'albats gairebé la triplica. La situació d'empat és desfeta per 5 òbits d'adults. A més, 22 dels 28 decessos de criatures s'operen entre juliol i agost.

A Vilanova, el 1758, nasqueren 11 criatures, però moriren 14 persones, repartides equitativament entre albats i cossos. No cal assenyalar res pel que fa al moviment estacional.

El 1759 només fou defectiu a l'Espluga. A 53 baptismes —8 per sota de la mitjana— s'hi oposen 66 defuncions, amb gran domini dels albats 56 —quan la mitjana decennal és de 29. Una tercera part exacta dels menuts morts al mes de juliol.

Com a resum, podem dir que el 1754 centralitza la major part de dificultats del decenni i que la resta d'anys negatius aconsegueixen una presència molt minsa en les diferents parròquies, car cap supera el parell de decessos per damunt dels baptismes.

LA DÈCADA DELS SEIXANTA

A la dècada dels seixanta, Rocafort i Vallclara pateixen un mateix any negatiu acabat d'encetar el decenni: 1761. Es tracta, doncs, d'una crisi de poc efecte global i que opera sobre els extrems nord i sud, respectivament, del territori conquenc.

A Rocafort, el 1761, van rebre les aigües baptismals 18 nadons —1 menys que allò que pertoca per mitjana— i van morir 22 persones, 13 albats i 9 adults. Dels 13 albats, 5 ho feren al març. A Vallclara, comptem 7 baptismes i 8 defuncions —3 de menuts i 5 de grans. Una negativitat reduïda a la mínima expressió.

Si bé el 1761 les dificultats són molt tènues i molt localitzades, no s'esdevé el mateix el 1764. L'any és defectiu a Barberà, l'Espluga, Pira, Rocafort, Solivella, Vallclara i Vilaverd. En canvi, la Guàrdia, Montblanc, Rojals, Vilanova de Prades i Vimbodí en fugen. La crisi afecta la meitat més una de les parròquies avaluades. Cal mirar de concretar-ne l'abast.

A Barberà, el 1764, són batejats 27 infants. La mitjana decennal és de 25, per tant, ens trobem davant una crisi de mortalitat, més que no pas davant d'una crisi general. Moren 18 albats —la mitjana del decenni és de 9— i 11 cossos —la mitjana és de 10. Així, només és permès d'escriure al voltant d'una sobremortalitat d'albats concentrada, val a dir, als mesos de novembre i desembre, els quals recullen 11 dels 18 casos.

A l'Espluga, van rebre les aigües 79 nadons. La mitjana del decenni és propera a 87 i és observable, doncs, una retallada, per bé que minsa, de la natalitat. Allò que confereix negativitat a l'anyada és, però, la mortalitat de menuts. En moren 81 quan la mitjana només és de 40. Els òbits dupliquen la normalitat. Només moren 16 adults quan el normal era soterrar-ne una vintena. La mortaldat es deslliura, implacable, entre juliol i setembre, quan són inscrits 62 albats morts.

A Pira, és un altre cop la mortalitat dels xics la que dona la nota dominant. A 12 baptismes —2 per sota de la mitjana del decenni—, s'hi oposen 14 defuncions de menuts —la mitjana és de 6— i només 1 sebol·liment d'adult. L'estacionalitat dels òbits d'infants és calcada a l'espluguina: 13 defuncions entre el 29 de juny i el 3 de setembre. Val a dir, però, que la mortaldat de quitxalla acaba un mes abans que a l'Espluga.

Rocafort tampoc no trenca la tònica. Comptem 17 baptismes —2 per sota de la mitjana decennal— i 26 defuncions, 19 de les quals són d'albats. Ja hem comentat que el normal era que morissin 8 albats a l'any, per terme mitjà. L'estacionalitat és diferent a la pirena: 13 dels 19 menuts ja han mort abans que acabi el maig.

Solivella opera igualment. Així, 32 baptismes —1 per damunt de la mitjana—, 33 decessos de menuts —la mitjana és de 13— i 6 de cossos —valor habitual. El fort de l'embat de la mort sobre els menuts té lloc entre maig i juliol quan moren 21 criatures.

També el 1764 és defectiu a Vallclara i ací, cas excepcional, la mortalitat infantil no és capdavantera: 6 baptismes contra 8 defuncions —4 d'albats i 4 de cossos. Res s'aparta sensiblement de la mitjana.

Finalment, tenim a l'abast Vilaverd-la Riba. Al conjunt tenen lloc 46 baptismes —un total una mica baix— i, en canvi, comptem 51 òbits —39 d'albats i 12 d'adults. El nombre d'albats morts dobla la mitjana, el de cossos tan sols és lleugerament alt. De gener a maig moren 30 albats.

Sobre la crisi del 1764 cal fer un parell de comentaris: l'any és negatiu a causa de l'increment sobtat de la mortalitat infantil. Només Vallclara resisteix aquesta evidència, que és irrefutable a la resta de poblacions.

D'altra banda, el moviment estacional dels òbits d'albats permet de veure com la malaltia —probablement la verola— atacà en primer lloc Rocafort i Vilaverd —de gener a maig—, en segon terme Solivella —maig i juliol—, en tercer a Pira i l'Espluga —juliol-agost i juliol-setembre, respectivament— i acaba el recorregut per Barberà entre novembre i desembre.

Acudien al santuari del Tallat a demanar el socors de la Verge un parell de pobles de la Conca que hi guarden molta relació, com ara Solivella i Blancafort. Josep M. Sans, estudiós de la història del santuari, documenta la primera processó blancafortina per suplicar el bé de la pluja el 7 de maig del 1764. No consta que hom assolís el benefici de l'aigua. Tot just un any abans, uns goigs recorden la vocació remeiera contra la secada de la Verge del Tallat: "Qui falta de aygua pateix/ si reclama a vostra Imatge,/ i li rendeix vassallatge,/ pluja abundant consegueix..." (Sans, 198-199). Hi havia secada a una part ben concreta de la Conca, si més no, el 1764.

A la vila ducal, en canvi, l'any negatiu fou 1765. Tot i això, el 1764 ja es veu un augment important de les defuncions de criatures. Aqueix any van morir 102 albats i només 20 cossos que no aconseguiren contrarestar 124 baptismes. El 1765 tingué lloc un baptisme menys, però, en canvi, la mortalitat pujà fort: 126 albats i 51 cossos. El valor del ròssec negatiu (-54) quasi encaixa el del 1754 (-59). Cal tenir en compte que la mitjana de defuncions d'albats del quinquenni 1761-1765 —del 1766 al 1772 no disposem de dades referents als òbits— és de 72 i que la de cossos és de 34.

El 1767 recull decreixement poblacional a 2 parròquies: Rocafort i Vallclara. A la primera, el ròssec negatiu és el més petit possible: 18 baptismes i 19 defuncions, 13 d'albats i 6 de cossos. A la segona, tot el defecte de l'anyada és imputable a la mortalitat infantil: 9 albats morts i només 3 infants batejats.

L'any 1768 només fou negatiu a Pira: 14 baptismes i 20 defuncions —10 de cada tipus.

El 1769 repetí defecte en 2 parròquies: Barberà i l'Espluga. A Barberà, podem sumar fins a 25 baptismes —la mitjana decennal exacta— als quals s'oposen igual nombre de menuts morts i 9 cossos. Entre el 16 de juny i el 29 d'agost traspassen 20 dels 25 menuts morts.

A l'Espluga és una punta de mortalitat infantil que decideix el ròssec negatiu de l'anyada, el menor possible: 92 baptismes contra 66 òbits de xics i 27 de cossos. Entre maig i setembre moren 52 dels 66 albats.

La dècada clou amb una coincidència de balanços demogràfics desfavorables a Pira i a Vilaverd. El 1770, a Pira, són celebrats 12 baptismes i soterrats 14 cadàvers —8 dels quals d'albats.

A Vilaverd —ara les dades de la Ribaja són a part—, el 1770, comptem 20 baptismes i 33 defuncions, 24 d'albats —res d'especial en concentració mensual— i 9 de cossos.

Concloem, doncs, que la dècada dels seixanta presenta un únic punt realment fatídic: 1764. A més, la mortalitat infantil es revela com el desllorigador de la qüestió. No ens estranyariem que la verola en fos el factor explicatiu: el 1770 sabem que hi és present a l'Espluga i, a més, creiem que cal atribuir-li la major part d'atacs letals importants contra la població infantil.

Afortunadament, no manquen elements comparatius. Olivé detecta sobremortalitat a totes les viles de l'Alt Camp analitzades els anys 1764-1765. Ho imputa a una crisi alimentària iniciada per les mancances de 1763-1764 i que afecta fortament el camp català. A més, també la població infantil és la més afectada per la crisi. No oblidem que es correspon amb l'època del Motín de Esquilache i amb l'etapa en la qual Pérez Moreda, per a l'interior peninsular, ha comptat casos més o menys aïllats de mortalitat a causa d'epidèmies infantils d'estiu i de tardor. El mateix Olivé (163) ha documentat casos de pigota, el 1763-1764, a Vallmoll.

Pel que fa a la mortalitat adulta, els seixanta no foren massa dolents a l'Urgell, estudiat per Planes: dificultats a final del decenni a Tàrrega i Anglesola, molt escasses a Bellpuig i al Talladell i encara més a Verdú (Planes, 294).

Ara bé, ens interessa especialment una altra referència: la constatació que aquest autor efectua, a través d'una acta municipal targarina, de l'assot de la verola a la Tàrrega del 1764. Com el 1739, les autoritats pensaven que la causa provenia d'una prèvia infecció veròlica del bestiar. Planes (307)

comenta com la verola, el 1764, “va matar només nens petits”. La causa: aqueixa malaltia ja seria endèmica a la vila i una colla de generacions l’haurien patida, la immunitat fóra més estesa i menor la capa de població sobre la qual la verola podia influir després del seu gran embat de 1739 (Planes, 309-310). Tenim, doncs, la causa explicativa de la sobremortalitat infantil de la Conca el 1764. Igual com al veí Urgell o a Vallmoll, pot ser la verola.

A més, l’Urgell també va patir l’atac veròlic el 1769 i sembla que el 1770 (Planes, 308). També foren anys difícils a alguns llocs de la Conca. Sabem del cert que l’Espluga sofrí l’escomesa de la pigota el 1770, ja que el rector anotà que aquell any havien guanyat habitants “no obstant haveri varola y prou estesa”.

Respecte al paper jugat per la crisi de subsistències el 1764, cal considerar l’existència d’una important referència coetània a la comarca de la Selva (Puigvert: veure Grau, 58).

LA DÈCADA DELS SETANTA

Enguegem l’anàlisi dels setanta amb referències a la situació urgellenca. Escriu Planes (294): “Els ’70 varen ser, potser, la millor època de tot el XVIII, a l’Urgell. Això és, almenys, allò que totes les corbes indiquen. Ho indica també, d’una manera especial, la corba de la mortalitat dels adults, amb xifres baixíssimes a quasi totes les poblacions”, a excepció del Talladell. Pel que fa a la mortalitat infantil, recull les següents puntes: 1774 i 1779 a Verdú, 1775 a Anglesola, 1779 a Bellpuig, 1775 al Talladell i 1775 i 1780 a Tàrrega (Planes, 306 i 309). Retenim la triple repetició de 1775. Olivé, en canvi, no esmenta els anys setanta en l’anàlisi de l’evolució demogràfica de part de l’Alt Camp.

L’estudi de la Conca pot ser efectuat, ara, sobre 12 parròquies. Montblanc a partir del 1772 i Lilla del 1776. Advertim, d’entrada, un factor: a Pira, a Rojals i a Vilanova de Prades no hi va haver cap any negatiu entre 1771 i 1780. A Lilla tampoc del 1776 al 1780. Això no és fàcil de comentar-ho massa sovint.

Les primeres dificultats, cronològicament parlant, les mostra Solivella l’any 1773. L’explicació rau, com gairebé sempre, en una fortíssima punta de mortalitat infantil que eixuga 36 baptismes, total que se situa 4 punts per damunt de la mitjana. Moren 41 albats —la mitjana anual del decenni és de 12— i 7 cossos —valor normal. Octubre és el mes més letal —17 defuncions—, seguit de novembre amb 8.

L'any 1775 fou defectiu en 3 de les 12 parròquies avaluades i les 3 eren centres de població importants: Barberà, l'Espluga i Montblanc. A Barberà el caràcter negatiu de l'anyada està determinat per un motiu força inusual: una caiguda de la natalitat. Només són batejats 20 infants, quan la mitjana del decenni és 33. Segurament que els alts valors del 1774 —41 baptismes— i del 1776 —46 baptismes— permeten explicar el sotrac. Aquell any moren 27 barberencs: 15 albats i 12 cossos. Aquest conjunt serà igualat el 1779, superat el 1777 i quasi encalçat el 1776 sense que cap d'aquests anys resulti negatiu.

A l'Espluga, el 1775, resulten batejades 87 criatures. Un nombre baix si considerem que la mitjana decennal és de 106. La mortalitat infantil és el factor determinant: moren 79 albats i només 18 cossos. Les mitjanes decennals són, respectivament, 52 i 24. Les defuncions d'albats s'agrupen entre maig i setembre —64 casos— i el punt màxim l'ateny el juny amb 20. El rector consigna l'existència de verola a la vila i allunya qualsevol dubte respecte a la naturalesa de la malaltia.

A Montblanc es donen 123 baptismes —la mitjana del decenni és 140— i 125 òbits, 88 dels quals d'albats. Grau (58) ho comenta així: "El 1775 (el preu de) la quartera de gra depassa les 5 lliures, i moren 125 individus".

El 24 d'abril del 1775, els blancafortins s'adreçaren en processó al santuari del Tallat per demanar pluja. Obtingueren el benefici, car el 28 de maig duïen a terme una processó d'acció de gràcies (Sans, 200).

El 1776 també es repetí la negativitat a 3 de les 12 parròquies: Rocafort, Vilaverd i Vimbodí. A Rocafort reberen les aigües 26 infants, 3 per damunt de la mitjana. Moriren quasi el mateix nombre d'albats, 25 —15 des d'inicis d'any fins primers de febrer— i 10 cossos.

A Vilaverd, també la mortalitat infantil determinà el caràcter negatiu de l'anyada. Hom celebrà 35 baptismes —la mitjana justa— i moriren 29 albats —la mitjana anual doblada- i 7 cossos. Res a comentar pel que fa a l'estacionalitat.

A Vimbodí, la crisi és de relleu a causa de l'atac de la mort sobre els més menuts. De moment, només 50 baptismes —14 per sota de la mitjana— i, altrament, 82 defuncions d'albats —la mitjana decennal és de 26 i, així, els òbits tripliquen— i 12 de cossos —res d'anormal. Un altre cop, els albats palesen la contundència de la crisi. Ací, l'estacionalitat ha de ser referida ineludiblement: 67 dels 82 menuts moren en plena canícula —16 el juliol, 38 l'agost i 13 el setembre. Vimbodí perd 44 habitants. Cal observar les diferències del comportament estacional entre Rocafort —màxim de defuncions a l'hivern— i Vimbodí —punt àlgid a l'estiu.

Per a Rocafort explicàvem la crisi del 1776 atenent als òbits de menuts. El 1777 s'esdevé a l'inrevés. Només moren 9 albats i, en canvi, 21 cossos. Només són batejades 20 criatures. Aquell any, el poble votà per patró Sant Roc "ab motiu de unas malignas malalties" i a mitjan d'any els regidors encara havien de satisfer 205 lliures a uns particulars en concepte de dietes i sous per visites efectuades per socórrer "*la epidemia que contaminava la mayor parte*" dels veïns (Gual:1988, 41). Entre primers d'any i inicis de juny van finir 17 adults i la cronologia al·ludida al document "*hasta el mes de julio de 1777*" no va massa errada d'osques.

L'any 1779 només fou negatiu a Vallclara. La meitat menys un dels albats del decenni 1771-1780 van morir aquell any i 11 abans de final d'abril. La mortalitat adulta va ser irrellevant i el nombre de baptismes perfectament adequat a la mitjana.

El 1780 fou defectiu a Vilaverd i, un cop més, els òbits de menuts tornen a ser-ne l'explicació: van ser 35, quan la mitjana era de 14, i al juny sol en foren soterrats 12. El nombre de baptismes es va adscriure a la mitjana i el total de cossos enterrats també fou l'habitual.

També ho resultà a Montblanc: 136 baptismes i 151 defuncions, 116 de les quals d'albats. Un pes majoritari de la mortalitat infantil, que duplica.

Tot plegat, només 1775 i 1776 detallen crisis a una quarta part de les parròquies enquestades. La resta de dificultats són menystenibles pel que fa a llur extensió geogràfica. D'altra banda, totes les conjuntures anuals desfavorables són atribuïbles als òbits d'infants, a excepció del cas de Rocafort, poble que el 1777 va patir unes malalties de naturalesa ben boirosa.

Cal consignar, a més, que tant la crisi del 1775 com la del 1776 són clarament imputables a la mortalitat infantil i que de les 6 parròquies afectades entre les dues anyades 5 són les més importants en nombre d'habitants de la comarca.

LA DÈCADA DELS VUITANTA

L'encetem amb atenció a Olivé (163): "Després de l'any 1780, any de molta carestia, de preus elevats (del blat a Valls), i difícil per la "Guerra de Gibraltar", la població de l'Alt Camp es veu afectada pel brot epidèmic del 1783, que havia d'ésser l'inici de l'epidèmia de febres palúdiques estesa a Catalunya durant els anys 1783 i 1784 (...) al Camp de Tarragona la proporció de letalitat del paludisme arribà al 27 per cent".

És la interpretació típica recollida, fins i tot, al preàmbul del cens del comte de Floridablanca (1787-1788). No en va l'epidèmia de palúdiques

aixecà literatura a l'època: Balaguer-Graset i Masdevall, si més no, tractaren el problema.

Josep M. Planes (295) explica: “A partir del 1780 el “bon XVIII” es va acabant progressivament i entrem en un cicle estructural regressiu (...) en uns temps cada cop més negres”. Els noten, especialment, Anglesola i Verdú. I insisteix (295): “El trauma general del primer quinquenni dels '80 ens colpeix rotundament a l'Urgell, en què les mortaldats són espectaculars (...), repetitives, continuades”. Encara més: a Tàrrrega les “mortaldats d'albats es van ajuntar a les mortaldats d'adults i van originar un període autènticament tràgic” (Planes, 295). Així, el 1780 i el 1786 hi ha pigota a la capital (Planes, 308); el 1780, el 1781 i el 1785 a Verdú; el 1785 a Anglesola i el 1787 a Bellpuig (Planes, 309).

La Conca no s'escapa, certament, d'aquest quadre crític tan ben definit. I la mort enceta l'atac ben aviat: el 1781 és negatiu en dues terceres parts de les parròquies estudiades. Només Rojals, Vilanova de Prades, Vilaverd i Rocafort aconsegueixen fugir dels tentacles de la Parca el 1781.

Fem-ho, com sempre, per ordre alfabètic. El nucli Barberà-Ollers bateja 34 infants aquell any. Només 2 menys que la mitjana decennal. Ara bé, moren 29 albats —més del doble de la mitjana, 14— i 10 cossos —nombre habitual. Les defuncions d'albats es presenten ben disperses al llarg de tot l'any i només el mes de gener no n'enregistra cap.

A l'Esplugua comptem només 92 baptismes —la mitjana és de 114— i en canvi 68 decessos de menuts —la mitjana és de 48— i 30 d'adults —la mitjana és de 32. La crisi havia començat al novembre del 1780 amb 17 defuncions i seguit del desembre amb 24. El 1781 n'és continuació: 22 òbits al gener i 10 al febrer. De fet, el 1779 van morir 10 albats més que el 1781 i el 1780, 4 més. L'estabilitat de la natalitat salvà, llavors, la vila de la fallida.

I ara, viatgem a Lilla. 1781: 19 defuncions d'albats —en morien encara no 7 de mitjana— acompanyades de 3 d'adults. D'altre cantó, 18 baptismes —2 per damunt de la mitjana.

A Pira la relació entre menuts i grans morts és impressionant: és de 27 a 2. La mitjana anual de defuncions d'albats del decenni és encara no de 7. De fet, del 1782 al 1790 només moren 40 albats, tan sols 13 més que al 1781 sol. La parroquial veu 14 baptismes, la mitjana exacta. Entre agost i octubre moren 23 dels 27 albats.

Solivella, 1781: 29 baptismes, 4 per sota de la mitjana del decenni. A més: 6 cossos —la mitjana és de 7— i 58 albats —la mitjana és de 15. Més d'una tercera part dels albats morts al decenni ho feren aquell any. I els morts

aquell any, com a Pira, ho feren majoritàriament entre agost i octubre: 48 dels 58.

No esperem més. Hem donat les dades de 5 parròquies de les 8 on el 1781 fou negatiu. En totes el pes de la mortalitat infantil és esclatant. A Pira i Solivella l'estacionalitat de les defuncions és calcada. Tot permet pensar en la verola. Per si això fos poca cosa, el frare Joan Cases, regent de la parròquia de Santa Maria de Solivella, ens treu de dubtes: accepta que hom ha anotat sense massa cura cronològica els òbits a causa de la "gran constallació de verola, o Pigota" que quintuplicà la feina. El rector es trobava malalt i els llibres passaren per diverses mans. Cases procurarà posar-hi ordre, encara que no va poder evitar els salts cronològics.

Analitzem Vallclara. Primer, 11 baptismes —fidel reflex de la mitjana. Segon, 13 òbits. També domini dels enterraments de menuts per bé que de forma molt més tènue que a la resta de llocs. Això sí, 4 dels 8 menuts moriren entre agost i setembre d'aquell any.

Ara Vilaverd. Res d'anormal en els 38 baptismes. Un total de 60 òbits i, per primer cop, no guanyen els albats, sinó que té lloc un empat a 30. Entre juliol i setembre 19 defuncions de menuts. La mortalitat adulta presenta una dispersió absoluta. Aprofitem per dir que a la Riba —Alt Camp— de les 31 defuncions, 23 pertocaven albats. L'any també va ser negatiu.

Vilaverd resulta un cas atípic pel que fa al comportament de les dues seccions fonamentals de la mortalitat el 1781. Vimbodí cau absolutament dins la tònica general, encara que potser es diferencia de la resta en el fet que el nombre de baptismes és baix —12 punts per sota de la mitjana. Pel que fa a les defuncions, el nombre és l'habitual: són 77 en total —la mitjana és de 43—, 62 d'albats —la mitjana és de 24— i 15 de cossos —la mitjana és de 18. Ens trobem davant d'un altre cas on la mortalitat infantil esclata sobtadament i, d'altra banda, no és apreciable cap concentració mensual destacable de les morts de xics, que només remet en entrar a la tardor.

Breu: el 1781 marca una crisi prou general —només l'excepció de la vila ducal és rellevant—, amb un pes específic fora de dubte dels decessos de menuts, llevat de Vilaverd. L'explicació sembla que ha de ser cercada en un impacte especialment brutal de la pigota. Quant al moviment estacional, cal destacar el diferent comportament que observa l'Espluga, amb una important concentració de les defuncions als mesos hivernals, respecte a la resta de parròquies, on domina l'estiu.

Per a Lilla el 1782 fou any de pèrdua poblacional: 18 baptismes i 20 defuncions, 13 de les quals de cossos. Aquesta xifra representa un canvi de comportament de la mortalitat? Ho podem intentar de respondre, de moment,

efectuant la comparació amb Vilanova de Prades on aquell any també fou negatiu. I hi responem afirmativament: 11 baptismes a Vilanova contra 14 defuncions, 13 de les quals de majors i disperses al llarg de l'any. La naturalesa de les dificultats havia de ser un altra. Tercianes, palúdiques, tifus...? No ho sabem.

Arribem al 1783, any de crisi també restringida a 2 parròquies per bé que més poblades que Lilla i Vilanova. L'Espluga i Vimbodí tenen ròssec demogràfic negatiu el 1783.

L'Espluga acaba de confirmar sense cap dret a rèplica el canvi de tendència. Bateig de 106 infants —8 per sota la mitjana— i 112 decessos —55 d'albats i 57 d'adults. Els primers superen per poc marge la mitjana, les segones l'excedeixen en 25. No hi ha causes de la mort consignades a l'obituari. Ens hem d'accontentar de detallar que 29 defuncions tingueren lloc entre maig i juliol.

Vimbodí, 1783. La hipòtesi es confirma. Un total de 62 baptismes —2 per damunt de la mitjana— i 85 defuncions, 57 de les quals són de cossos. Cap causa de la mort documentada. Ara bé, 35 òbits entre maig i juliol. La mateixa distribució mensual que a l'Espluga.

Si fem cas d'Olivé, la causa d'aquest pes majoritari de les defuncions d'adults es troba en el tipus de malaltia: el brot inicial de les febres palúdiques. Fins i tot, “a Montblanc entre el 1783-1784 s'observa una alça en les defuncions però que no superen els baptismes, per ser aquests molt alts” (Grau, 55).

Tot brot inicial, tanmateix, pressuposa l'existència d'un de final. Té lloc el període 1787-1789? Comprovem-ho no sense deixar d'esmentar, però, que el 1784 va ser negatiu a Lilla. Només 11 baptismes i 23 defuncions, 13 de les quals de cossos. Potser es tracta d'una manifestació tardana de les palúdiques del 1783.

L'any 1787 fou defectiu a Vilanova de Prades: 9 baptismes i 11 defuncions, 6 d'albats i 5 de cossos. Poca cosa a dir, atès el migrat pes poblacional de la parròquia.

Aquell any hi havia forta secada a la serra del Tallat: el 28 de maig la gent de Blancafort s'adreçà en processó al santuari per demanar la intercessió de la Verge i aconseguir la pluja. El 30 de juliol, un parell de mesos després, hi tornaren a anar en acció de gràcies pels beneficis aconseguits. Tot i amb un pèl de retard, la Verge actuà favorablement.

L'any 1788 resultà negatiu a Montblanc i a Pira. Grau (55) ja ho advertia: “els anys pitjors són sens dubte el 1787 i el 1788”. El 1787, a la vila ducal, havia estat resolt amb un empat entre la vida i la mort. El 1788, la

segona guanyà la partida. Un conjunt de 147 decessos —98 d'albats i 49 de cossos— s'oposa a 135 baptismes —un nombre perfectament adequat a la mitjana del decenni. Els òbits d'adults només se situen 10 punts per damunt de la mitjana.

Acudim a Pira. Un nombre molt baix de baptismes —6, la meitat de la mitjana— i, d'altra banda, 15 òbits —11 d'albats, 7 dels quals moren entre el 10 de novembre i final d'any.

L'any 1788 també va ser negatiu a Rocafort. A 22 baptismes s'hi oposen 27 defuncions, 21 de les quals d'albats i operades, sobretot, durant la canícula.

A Vilaverd, aquest mateix any, podem comptar 40 baptismes i 55 decessos. Tot i el pes dominant de la mortalitat infantil —33 casos— cal concedir un marge d'actuació important a l'adult. Res a dir pel que fa al moviment estacional.

El 1789, any de carestia —rebomboris del pa a Barcelona, olles públiques a Tarragona (Grau, 58)— només enregistra una negativitat a Barberà: una caiguda de la xifra de baptismes —27 contra els 36 de mitjana— provoca una pèrdua d'un habitant en oposar-se a 28 decessos —13 d'albats i 15 de cossos. Aniríem equivocats si concedíssim massa importància a aquesta punta isolada de mortalitat: excepte el 1785 —només 11 decessos— tots els anys compresos entre el 1781 i el 1789 se situen ben a prop del total de defuncions consignat el 1790.

En definitiva: detall clar de l'epidèmia veròlica del 1781 —amb una extensió territorial considerable i una estacionalitat ben marcada— i pràcticament l'impacte segur de les febres palúdiques el 1783. Un decenni força dolent, sobretot en el seu primer quinquenni.

LA DÈCADA FINAL DEL SEGLE XVIII

Del darrer decenni del segle XVIII, Planes (295) en comenta: “A Tàrrrega, Anglesola i Verdú les mortalitats d'adults reneixen a mitjan decenni dels '90, al bell mig d'una etapa molt expansiva de la població (...) en aquest final de XVIII les crisis es precipiten”. Ara bé, s'imposa el localisme. I conclou (296): “El segle XVIII es va cloure amb una mescla agredolça de furiosa expansió demogràfica i de crisis de mortalitat. L'Urgell havia perdut la mesura”. Pel que fa a la mortalitat d'albats, aquest autor destaca les següents epidèmies veròliques: 1792 i 1798 a Tàrrrega; 1792 i 1797 a Verdú; 1792 i 1797 a Anglesola; 1792 i 1797 a Bellpuig i 1797 al Talladell. En resum, 1792 arreu menys al Talladell i 1797 arreu menys a Tàrrrega (Planes, 306 i 309).

Tot l'espai que Olivé dedica a comentar l'impacte de les palúdiques a Alcover el 1781 i a Valls el 1782-1783 i fins i tot a Bràfim —per referències bibliogràfiques— el 1787, on es complicaren amb la verola, el trobem a mancar en relació amb la crisi finisecular. Una llàstima, més encara quan el fet d'efectuar la darrera part del treball a partir de números índexs impedeix de conèixer els absoluts.

A la Conca estricta, l'any 1791 va ser negatiu a l'Espluga, Vallclara i Vimbodí. A l'Espluga, la mortalitat infantil saltà sobtadament fins a assolir el valor 94 quan la mitjana del període era de 63. Els òbits de cossos assoliren un valor ben normal —només el 1799 experimentarien una embranzida anormal— i els baptismes foren 120, 13 per sota de la mitjana. Fins a final de juliol l'evolució de la mortalitat de menuts és relaxada. De primers d'agost a finals de desembre, en canvi, anotem 84 defuncions de xics.

A Vallclara, un total de 13 baptismes —normal i fins i tot alt— se superen per 16 defuncions —el conjunt més alt de tota la segona meitat de segle. D'aquestes, 9 són d'albats i 7 cossos i de les primeres 5 s'operen al mes de gener.

A Vimbodí, detectem una claríssima crisi de mortalitat infantil: 73 òbits de menudets i només 8 de cossos marquen una important diferència respecte a les mitjanes respectives de 33 i 18, una per excés i una altra per defecte. D'altre cantó, només 55 baptismes, 10 per sota de la mitjana. Dels 73 decessos de xics, 57 entre juliol i setembre.

La crisi del 1791 és causada, segurament, per l'escomesa de la verola. L'atac a l'Espluga i a Vimbodí es deslliurà despietadament durant l'estiu.

L'any 1792 només va ser negatiu a Lilla. Allí, 14 baptismes contra 15 òbits, 12 dels quals d'albats. No cal dir que abonem la teoria d'un nou atac de la pigota, i més en coincidir amb l'any en que aquesta devastava l'Urgell (Planes, 309).

El 1793 fou defectiu a Solivella, Vallclara i Vilanova de Prades. A la població als peus del Tallat comptem 40 baptismes —7 per sota de la mitjana— i 43 defuncions —37 d'albats, 18 per damunt del terme mitjà del decenni. Entre agost i octubre tenen lloc 31 de les 37 desaparicions de petits.

A Vallclara, un defecte d'unitat: 11 baptismes i 12 defuncions, 10 d'albats. De les 10 de menuts, 8 operades entre el 24 de juliol i el 31 d'agost.

A Vilanova, un altre ròssec negatiu quasi imperceptible: 12 baptismes i 13 defuncions, 8 d'albats, sense concentració mensual que calgui destacar per bé que 7 a la segona meitat d'any.

El 1794 va ser negatiu a Rocafort a causa, sobretot, d'una forta flexió de la mortalitat infantil: 24 òbits d'albats i només 5 de cossos contra 26

baptismes. A més, 21 dels 24 albats van morir en poc més d'un mes, del 21 de juliol al 23 d'agost.

Totes aquestes crisis són causades per la mortalitat infantil i, probablement, per la verola. L'estacionalitat estiuenca és clara.

El 1794 fou un any de mala collita. Al mes d'agost hi hagué forta pedregada i a Solivella afectà la meitat del terme (Sans, 213).

El 1797 una important epidèmia de verola mata com a mosques els infants de la Conca. Només Rojals, Vilanova i Vilaverd no pateixen aquell any negatiu. El cas de Rocafort mereix comentari a part: el registre del 1797 queda tallat el 15 de setembre i el del 1798 no comença fins el 7 d'agost. La causa: la no enquadració del lligall i la pèrdua d'un o més fulls. No estem en condicions d'exposar, doncs, amb plenitud de coneixements què va succeir a Rocafort en aquells dos anys.

A Barberà, el 1797, van ser batejats 27 infants, 8 menys que la mitjana anual del decenni. La mortalitat infantil aconseguí, com arreu, un pic destacadíssim: van morir 52 albats, quan la mitjana anual només és de 15. A més, 13 adults, un xic per damunt de la mitjana de 9. D'altra banda, 29 dels 57 albats finaren entre agost i setembre, mesos que enregistren el pas més fort de la pigota.

A l'Espluga, el valor absolut de les xifres impressiona. Comptem 122 baptismes —9 de defecte respecte a la mitjana— i 181 òbits, 159 dels quals pertocquen menuts. La mitjana anual de defuncions d'albats del decenni és de 63 i amb això queda tot dit. En canvi, els 22 enterraments d'adults se situen per sota de la mitjana. La mortaldat de xics supera amb escreix la xifra ja prou alta del 1791. Dels 159 menuts, 141 moren entre juliol i novembre, mentre octubre recull el màxim amb 54 defuncions, quasi 2 noiets morts per dia.

A Lilla, el 1797, el nombre de baptismes s'adiu perfectament a la mitjana del darrer decenni del XVIII: 24. Ara bé, quasi moren el mateix nombre de menuts, 22, i un nombre d'adults considerable, 5. La crisi, doncs, també està motivada per la sobremortalitat infantil, que fa més que doblar la mitjana decennal, la qual ateny el valor 9.

A Pira, contràriament que en altres parròquies, la natalitat no experimenta cap tipus de retrocés el 1797. Són batejades 24 criatures, 4-5 per damunt de la mitjana. No hi ha diferències, però, respecte al caràcter de la crisi: la mortaldat de menuts n'és la causa. Traspassen 25 albats, triplicant la mitjana, 7, i un nombre habitual d'adults, 3. De juliol a setembre s'estenen 24 de les 25 defuncions de petits, sent el màxim al setembre —12 casos.

Solivella també pateix fortament l'atac de la pigota el 1797. Es bategen 47 infants —la mitjana exacta— i, per contra, en moren 57 —el triple de

l'habitual— i una xifra acostumada de cossos, 10. Entre setembre i novembre tenen lloc 38 de les 57 defuncions de menuts, sent situat el màxim a octubre, 19.

Vallclara també pateix la mortaldat però trenca un xic l'esquema que defineix la crisi del 1797 com si fos causada únicament per la mortalitat d'infants. Així, davant 5 baptismes —la meitat dels normals— comptem 7 decessos de xics i 6 de cossos, totals ambdós alts i especialment el d'adults, que dobla la mitjana. Entre setembre i novembre sumem 6 de les 7 defuncions de menuts.

Vimbodí és l'únic lloc de la comarca on la crisi del 1797 aconseguix, en valors absoluts, menys pes que la del 1791. Comptem 59 baptismes —un total mediocre— i 71 defuncions, 54 de les quals d'albats. Recordem que el 1791 havien mort 73 petits vimbodinencs i que la mitjana anual del decenni és de 33. El total de defuncions d'adults és l'habitual. A més, 33 de les 54 defuncions de xics s'operen entre novembre i desembre —19 i 14, respectivament.

Una clara crisi de mortalitat, molt generalitzada, i relacionable directament —excepte pel cas de Vallclara— a un increment de les defuncions d'albats. Pel que fa a l'estacionalitat, convé notar com encara s'observa una forta letalitat de l'epidèmia durant la tardor del 1797. Sens dubte que aquesta hauria començat amb les primeres calors fortes al juliol.

Encara que Vilanova de Prades escapà de la crisi general del 1797, sucumbí a la de l'any següent. No estranyariem que ací la pigota s'hagués deixat sentir amb retard, car la negativitat és imputable totalment a les defuncions de menuts. Tot i la forta flexió dels baptismes aquell any —24, quan la mitjana són 16—, 27 decessos de xics —quadruplicant la mitjana de 6,5— i 3 de majors feren la feina. 18 òbits de menuts tingueren lloc entre gener i març, amb el màxim al febrer. Si la pigota es donava al setembre i al novembre a Vallclara i a final del 97 a Vimbodí no és il·lògic que a inicis del 1798 ataqués la població infantil vilanovenca. Tal com dèiem, l'epidèmia de Vilanova del 1798 no ha de ser més que una manifestació tardana de la general del 1797, de la qual, del cert, només n'escaparen Rojals i Vilaverd, on no és detectable cap flexió important de la mortalitat aquells anys.

L'any 1799 va ser negatiu a Rocafort i a Pira. El 1800 a Barberà, Pira i Vilaverd. A Rocafort foren batejades 25 criatures i, altrament, moriren 27 persones, 15 albats i 12 cossos. Cal retenir la importància numèrica dels decessos d'adults. A més, 9 dels 12 enterraments d'adults van tenir lloc en l'espai de tres mesos —mitjan gener a mitjan abril.

A Pira, el 1799, reberen les aigües 14 criatures i traspassaren 10 albats i 6 cossos. Malgrat que dominen els menuts, el nombre de cossos també és significatiu, com a Rocafort. No hi ha, però, cap concentració mensual destacable. El 1800, la situació encara evidencia més la rellevància numèrica dels majors: 15 baptismes s'oposen sense èxit a 17 defuncions, 8 de les quals són d'adults.

Ho acaba d'esclarir Barberà: el 1800, 29 baptismes i 32 decessos, 18 dels quals de majors —11 entre març i maig.

Vilaverd el 1800: 24 baptismes, 23 enterraments de menuts i 17 de cossos, doblant, els darrers, la mitjana. A més, 6 defuncions entre gener i febrer d'aquell any.

Així, doncs, a final de segle hom detecta certes dificultats demogràfiques expressades en un relatiu creixement de la mortalitat adulta. És la mescla agredolça de creixement, per un cantó, i d'escomeses de la mort, per l'altre, que Planes comentava. Això no serà res, però, comparat amb els temps difícils que es perfilen amb l'arribada del segle XIX.

“A finals del segle XVIII, les poblacions de la Conca de Barberà sofriren de ple la crisi econòmica que afectava el corregiment de Tarragona i hom podria dir que la misèria i la necessitat s'havien apoderat de Blancafort i Solivella” (Sans, 213). A més, hi ha documentada la secada. El 6 de maig del 1798, els blancafortins inicien les rogatives per aconseguir la pluja i convoquen processó per al 14 de juny. Però no cal visitar la Mare de Déu del Tallat perquè el dia 9 plou (Sans, 201).

ELS TRES PRIMERS LUSTRES DEL SEGLE XIX

Els primers quinze anys del segle XIX tanquen aquest article. Presenten dues importants puntes de mortalitat, d'abast, tant geogràfic com d'intensitat, ben diferent, però alhora, extraordinàriament clares: 1802-1805 i 1809-1812.

Planes ha descrit el quadre per a l'Urgell: hiverns freds, anorreadors d'oliveres i ceps, i alts preus dels cereals. Una etapa de crisi agrària especialment típica i generalitzada. La mortalitat adulta ho reflecteix amb matisos diversos: caràcter epidèmic de la crisi a Tàrrega i a Anglesola, persistent a Verdú i Bellpuig. En conjunt, el període 1802-1805 és tràgic a l'Urgell, que pateix una de les pitjors etapes de la seva història. La crisi de mortalitat va deixar la comarca col·lapsada, demogràficament parlant (Planes, 296).

Olivé també en parla en detall. Segons aquest autor, els primers anys del segle XIX es dona alhora la progressió de les crisis de subsistències i la

intensitat de certes manifestacions de morbiditat epidèmica. La mortalitat de 1803-1804 estaria provocada per una crisi de subsistència, encara que durant tot el període —que l'autor allarga fins 1810— cal concedir marge d'acció a les crisis “mixtes” (Olivé, 165). Comenta amb deteniment l'epidèmia alcoverenca de febres pútrides de 1805, possible continuadora de l'atac sofert per l'interior de la Península entre 1803 i 1804.

Així, crisi agrària provocadora de fam i quadres epidèmics van de bracet al primer quinquenni del segle XIX. Si més no, això en diu la bibliografia que tracta terres més properes a la Conca.

Analitzem la situació el 1801-1805 a la Conca estricta. Detectem la primera anyada negativa del lustre a Solivella el 1801. De fet, en el quinquenni inaugural del segle XIX només el 1804 serà positiu per a Solivella. D'altra banda, la crisi del 1801 és localitzada tan sols a aquesta localitat a través dels sacramentaris. Sabem, però, que la veïna Blancafort patia una epidèmia de terçanes i que, segons paraules del Prior del Tallat, “no hi hagué casa que es lliurés del contagi” (Sans, 214).

A Solivella, el 1801, la natalitat juga fort amb 56 baptismes —13 per damunt de la mitjana—, però se supera per 59 defuncions, 36 d'albats i 23 de cossos. Fins a 25 dels 36 albats moren a l'estiu —13 a l'agost— i no hi ha res a destacar del moviment estacional d'una mortalitat adulta que tampoc se situa massa per sobre de la mitjana.

El nombre de parròquies afectades per la sobremortalitat del 1802 ja és major: Barberà, Solivella, Vilanova i Vilaverd en pateixen els efectes. Són 4 sobre 11.

A Barberà, el 1802, hom celebra 31 baptismes —5 per sota de la mitjana. Moren, en canvi, 36 persones: 19 albats i 17 cossos. Les defuncions s'allarguen durant tot l'any, sense cap concentració especial, llevat dels albats, amb la típica a l'estiu.

A Solivella, la caiguda de la natalitat és tan brusca com evident: 36 baptismes. Els albats morts ja els superen —39— i, a més, van acompanyats d'un alt nombre de cossos —total només superat el fatídic 1809 amb 33. Un altre cop, menuts i grans aporten contingents semblants al fossar. Cal destacar els 14 enterraments de xics a l'octubre i les 22 defuncions d'adults entre juliol i octubre.

A Vilanova de Prades, s'acaba de confirmar allò que les xifres de Barberà i Solivella permetien d'intuir: la crisi del 1802 afecta més la població adulta que la infantil. Resulten 9 baptismes i 14 decessos, 9 dels quals d'adults. Aquestes 9 defuncions totes tenen lloc entre agost i desembre.

A Vilaverd l'any hauria pogut ser positiu si no s'hagués extraviat un full del registre de baptismes: les actes salten de mitjan desembre del 1801 al 25 de febrer del 1802. Ben segur que de primers de gener a darrers de febrer tingueren lloc més de 2 cerimònies i que, per tant, el balanç negatiu quedaria eixugat —va aconseguir precisament aquesta xifra. Tot i això, només podem afirmar amb certesa que pel 1802 s'han conservat 31 actes de baptisme i que, altrament, moriren 33 persones, 20 de les quals eren majors —8 finaren entre gener i febrer i 8 més entre setembre i desembre.

Per tant, doncs, hauríem de parlar de 3 parròquies on, amb certesa, el 1802 fou negatiu. Vilaverd en degué escapar. A Barberà, Solivella i Vilanova la mortalitat adulta ateny un volum important. No ens trobem davant el clàssic atac de les malalties infantils.

Convé saber què succeí el 1803, any en què recullen anyades negatives Barberà, l'Espluga, Pira, Rocafort, Rojals, Solivella i Vilaverd. Són 7 parròquies sobre 11. Només Vallclara, Vilanova, Lilla i Vimbodí n'escapen. Anem a analitzar l'evolució d'aquest any crític en les diferents localitats.

A Barberà sumem fins a 34 baptismes que s'oposen sense resistència a 76 defuncions, 45 de les quals de cossos. L'any és fins i tot més negatiu que el 1809, que de seguida és dit. Les 45 defuncions d'adults ofereixen una distribució mensual ben particular: 22 òbits entre gener i març i 19 entre maig i agost. Abril marca una frontera de separació entre les dues parts calamitoses.

L'Espluga: 125 baptismes —la mitjana decennal és de 137— contra 165 defuncions i pes majoritari dels albats: 121 contra 44 cossos. Entre agost i novembre s'operen 75 enterraments de menuts. Convé també significar que el 1802 també havia presentat moltes dificultats a l'Espluga i que només hi hagué 1 baptisme més que defuncions en conjunt.

A Pira, com a l'Espluga, el 1802 només havia assolit ròssec positiu d'unitat —20 baptismes i 19 defuncions. El 1803 succeirà a la inversa: pèrdua d'un habitant —16 baptismes i 17 defuncions, 10 d'albats. De tota manera, cap valor se situa massa lluny de la mitjana i només els baptismes el 1803 sembla que facin fallida —la mitjana del decenni és de 21. A més, res d'especial concentració mensual en els òbits d'albats i només destacar que 4 de les 7 defuncions d'adults tingueren lloc a l'abril.

A Rocafort, 29 baptismes —1 per damunt de la mitjana anual del decenni— i 30 defuncions —20 de les quals d'albats, quan les mitjanes eren 13 per als menuts i 12 per als cossos.

Rojals, la sufragània montblanquina, abastava munió de masos esparços pel propi terme i pels de la Bartra, els Cogullons i el Pinetell. Des del 1755 que els anys negatius hi eren absents. El 1803 serà negatiu a causa, sobretot,

de la brutal caiguda de la natalitat: la mitjana decennal és de 18 i aquell any només són batejats 11 infants. Així, 12 defuncions, equitativament repartides entre albats i cossos eixuguen la natalitat. Res a dir pel que fa al moviment estacional.

A Solivella el 1803 van ser duts a batejar 35 infants. Moriren, però, 28 menuts i 22 majors. Un ròssec negatiu de 15 habitants i un comportament ben compensat entre la mortalitat infantil i l'adulta. Entre el 20 de juny i final d'any tingueren lloc 25 defuncions de menuts. En canvi, la mortalitat adulta es presenta concentrada a la primera meitat de l'any.

A Vilaverd, 31 baptismes i 41 defuncions, 27 d'albats i 14 de cossos. 20 de les 27 defuncions d'albats tenen lloc entre juny i juliol —9 i 11 respectivament. Força dispersió en els òbits d'adults.

Només a Barberà hi ha més morts de majors que de menuts, és cert. Però, contràriament, també es pot dir que només a l'Espluga la crisi de mortalitat del 1803 és directament imputable a un possible atac de la pigota. L'equilibri entre ambdós tipus de mortalitat és ressenyable, com també ho és que Barberà i Solivella presentin l'estacionalitat de les defuncions de cossos concentrades a la primera meitat de l'any.

De moment, 1802 i 1803 es presenten a l'anàlisi com uns anys carregats de dificultats per a bona part de la Conca i per a bona part dels seus habitants, independentment, o quasi, de llur edat.

L'any 1804 significà un cert respir després de les maltempsades del 1802 i del 1803 i tot esperant les de 1805. 1804 només és un any negatiu a Vimbodí, població que havia escapat a l'atac de la mort tant el 1802 com el 1803. A Vimbodí el 1804 van ser batejats 73 infants. Un bon total, el segon més alt del decenni. Moriren, però, 77 persones: 53 albats i 24 cossos. Un altre cop és la mortalitat infantil la que assenyala les puntes de mortalitat en aquest indret. Cal considerar que la mitjana decennal de defuncions de menuts és de 35 i que els 53 òbits de menuts només seran superats el 1809. Entre febrer i abril moriren 36 d'aquests infants. Mesos ben atípics, certament.

L'any 1805 fou defectiu a Rojals, Solivella i Vallclara. A Rojals ho fou només amb valor d'unitat, ja que 17 baptismes s'oposaren a 18 defuncions, 14 de les quals eren d'adults. Entre mitjan gener i mitjan juliol foren soterrats els cadàvers de 12 adults. L'estacionalitat coincideix amb la que Olivé (165) detalla a Alcover i l'impacte sobre aquesta població de les febres pútrides.

A Solivella, el 1805, foren batejats 42 infants i moriren 46 persones, 27 albats i 19 cossos. No hem de fer cap comentari especial respecte a un

comportament mensual de les defuncions que es presenta clarament dispers al llarg de l'anyada en ambdós casos.

A Vallclara, hi hagué 10 baptismes —la mitjana decennal és de 14— i 11 defuncions. Pes més gran dels adults: 8 dels 11. Res a comentar quant a la distribució mensual.

Cal destacar, doncs, el domini de les defuncions d'adults a Rojals i a Vallclara. Apuntem que, fora del lustre negre de 1801-1805, el 1807 també va ser negatiu per als vallclarins: a 7 baptismes hi feren front 9 defuncions, majoritàriament d'adults, 6.

Arribem, ara, al punt culminant del desastre dels primers quinze anys del segle XIX: el 1809. Planes comenta que després de l'embat de la mort entre el 1802 i el 1805, la comarca urgellenca necessitava 10 o 15 anys de tranquil·litat per recuperar els estocs i omplir els buits causats per la crisi. L'Urgell, però, com la Conca, no va tenir ni 4 anys de respir, car la Guerra del Francès va endegar novament el triangle de la ruïna agrària, la misèria i les mortaldats. Estem d'acord amb aquest historiador quan afirma que la proximitat entre una i l'altra crisi explica el daltabaix demogràfic dels primers lustre del XIX, car les crisis de mortalitat del 1809 i 1812 afectaren molt la població adulta.

El quadre de crisi és ben net: “Exaccions abusives, requisos de subministraments, destruccions de collites, exigències de pagaments immoderats, demandes d'animals i carros, violències, tots aquests fets típics de la guerra es repeteixen fatídicament a 1808-1813” (Planes, 297). A més: “A la guerra del segle XIX la mortalitat sembla tenir un caire més epidèmic, sobretot l'adulta, amb les dues puntes de mortalitat tan nítides. Hi podria influir el fet que els organismes, acostumats a les privacions per la crisi anterior, fossin molt resistents a la subalimentació i que només una epidèmia autènticament virulenta els matés” (Planes, 297). També convenim amb Planes en el fet que cal parlar més de la crisi de 1802-1812 que no pas de la de 1809-1812: les dues etapes nefastes són molt properes en el temps i els seus efectes, encara de naturalesa possiblement diversa, són semblants en ocasionar el buidat poblacional de molts pobles de la Conca.

Olivé (167) és més laconic: “La mobilitat de les tropes durant la guerra de la Independència també propicià l'aparició de brots epidèmics. Tal fou el cas de l'epidèmia de 1809 a Vallmoll que provocà la mort de 112 adults i de 76 albats en el decurs de quatre mesos”. El rector vallmollenc relacionà directament l'epidèmia —mai en diu la naturalesa— amb l'entrada de les tropes franceses.

El 1809 fou negatiu arreu de les 11 parròquies de la Conca de què disposem d'informació. N'efectuarem l'anàlisi quantitativa i estacional conjuntament amb la resta d'anyades defectives de l'etapa per a cadascuna de les poblacions. Recordem que de la punta de mortalitat del 1812 només n'escaparen Vallclara i Vilanova i que encara cal afegir al quadre de desastres el 1810—negatiu a l'Espluga, Lilla i Vilaverd— i el 1811, defectiu als 2 darrers indrets. Fora d'això, només podem esmentar 2 puntes de mortalitat a Vilanova de Prades el 1811 i el 1815 i un rebedor de la crisi a Pira i Vilanova de Prades el 1808.

Comencem el recorregut per la geografia de la catàstrofe per Barberà, on el 1809 reben les aigües baptismals un nombre molt minso d'infants—25— i, d'altra banda, moren 65 persones, 38 albats i 27 cossos. 28 albats moren entre abril i juliol i no observem cap concentració especial pel que fa als adults. El 18 de març d'aquell any morí a la Sala, fugint dels francesos, el rector Josep Cabirol. Només hi ha dues morts de soldats i un era fill de l'Espluga. L'altra anyada negativa és la de 1812: només 24 baptismes i, en canvi, 42 defuncions—21 de cada tipus. Res d'especial en el moviment estacional. Convé esmentar, però, les morts violentes: 2 miquelets al desembre del 1810 i 4 soldats el 1811.

A l'Espluga la crisi del 1809 és impressionant: 114 baptismes contra 163 òbits d'albats i 158 d'adults. Una pèrdua de 207 habitants. Entre abril i agost es concentren gran part de les defuncions d'albats—139—, mentre que els òbits de cossos atenyen el seu màxim al mes de març, 34. Fou llavors quan els napoleònics entraren a sang i a foc al poble.

L'any 1810 també fou defectiu, en molta menor mesura, com és lògic de suposar. Els baptismes de l'Espluga es recuperaren fins a assolir el valor 140—ben proper a la mitjana— però encara van ser superats per 144 òbits, amb domini dels majors, 78. La canícula acull just la meitat de les defuncions d'albats, 33. Tot plegat, l'any només fou negatiu en 4 persones però també cal tenir present que la natalitat guanyà posicions.

El 1812 el total de baptismes torna a ser baix, molt semblant al del 1809, quan en comptem 119. Els cossos tornen a morir en major nombre que els albats, com el 1810: són 116 contra 89. A més, 42 majors finen entre juliol i agost i 44 albats—quasi la meitat— en idèntic bimestre.

Cal retenir a l'Espluga la impressionant punta de mortalitat del 1809 i l'extrem equilibri a què arriben, en aquell fosc any, menuts i majors. Tant el 1810 com el 1812 dominen els adults, cosa que encara confereix molta més importància a la crisi.

A Lilla tots els anys entre 1809 i 1812 són negatius i, a més, el 1812 ho és més que el 1809, fenomen atípic. El 1809 són batejades 26 criatures —un nombre alt, 5 punts per damunt de la mitjana— i moren 44 persones, 28 de les quals són soterrades en caixa blanca.

La caiguda de la natalitat confereix caràcter negatiu a l'any 1810. Així, només sumem 15 baptismes i, d'altra banda, hi ha 16 defuncions. Quasi totes, 14, són de cossos. Un defecte molt minso, el més migrat possible.

El 1811, la natalitat és a punt de tocar fons: tan sols 11 baptismes contra 17 decessos, ara amb domini dels albats, 10.

El 1812, ens trobem davant d'una crisi de mortalitat amb tots els ets i uts. Un total de naixements molt baix: 10. No s'havia donat mai des del 1775, data en la qual comença el registre lillenc conservat. La mortalitat ateny un volum numèric quasi idèntic al del 1809: ara són 43 enterraments, 23 d'albats i 20 de cossos. La pèrdua poblacional quasi que dobra la del 1809 però és que aquella estava emmascarada per una bona xifra baptismal.

És observable, també, com el 1812 l'equilibri entre cossos i albats és molt més gran que el 1809.

A Pira, el 1808 ja va ser negatiu: 17 baptismes i 18 defuncions, 9 d'albats i 9 de cossos. Ara, no admet ni punt de comparació amb allò que s'esdevingué el 1809: el mateix nombre de baptismes però 62 decessos, quasi el doble d'albats que de cossos —41 i 21, respectivament. Entre juny i agost 22 sebolliments d'albats. Dispersió acusada en els adults.

Al març del 1809 un parell de cadàvers foren soterrats de nit “per por dels francesos que havien ocupat la Conca”. Tot i el temor als napoleònics no consta que aquests duguessin a terme cap mort el 1809. Altrament s'esdevindria el 1810: al desembre d'aquell any els naturals del poble hagueren de donar sepultura a una vilaverdana a la qual occiren els gavatxos. No se'n va poder fer càrrec el rector que era fora de Pira i els naturals soterraren el cos un cop hagueren tornat al poble. A mitjan desembre del 1810 tothom havia fugit per por a l'enemic.

Els napoleònics es van fer presents a Pira a l'abril del 1811: el 6 d'aquell mes mataren 3 soldats —2 nats a Barberà i 1 al Pont d'Armentera— i una viuda pirena. Els particulars acudiren a soterrar la viuda “luego de haver marxat los francesos, y mentras estavan enterrantla tingueren que escaparse del Poble, deixantla quasi descuberta pues corria la veu de que ya tornavan los mateixos francesos”. Encara més, “de resultas de tantas bastonadas y de tants cops de culatas de fusell” amb què “obsequiaren” els pirencs va morir un home, 22 dies més tard. Seguici fúnebre el deixat pels napoleònics a Pira.

Les dificultats es tornaren a donar el 1812. Aquell any van ser batejats 12 infants a la parroquial de Sant Salvador. És un nombre baix. Van morir 23 persones. Pira perdé 11 habitants. A més, es dona un cas curiós: les 23 defuncions són de cossos. Suposem que aquell any, només aquell, per una incògnita raó, els albat no van ser anotats. La mortalitat, no cal dir-ho, encara hauria arribat a punts més alts.

Rocafort va patir l'impacte de la mort el 1809 i el 1812. El primer fou brutal: 25 baptismes i 71 defuncions —46 d'albat i 25 de cossos. La guerra també hi deixà petja: el 15 de febrer morí a casa Ninot, Josep Vives i Grinyó, fadrí miquelet nat a l'Albí, “no podia seguir endavant”, segurament a causa de les ferides. El 6 d'abril se celebraren els funerals per l'ànima de Josep Mateu, mort a Segura, on era refugiat en fugir dels francesos. No hi comptem, però, cap decés de gent de fora vila passavolant, ultra el consignat. Res a dir pel que fa a la disposició mensual dels òbits. Una crisi pura i neta, doncs, amb pes majoritari de les defuncions d'albat.

El 1810, any positiu, el conflicte bèl·lic es fa més palès: el 5 de gener mor el soldat Joan Andreu; el 22 de febrer, el també soldat Francesc Duc; el 29 de març “per causa dels francesos”, un albat de 6 anys fill de Jaume Carbonell; el 2 de juny, Joan Santoja, també soldat; el 6 de juny, Gertrudis de Peguera i Amat, filla dels barons (al castell hi havia tres malalts més i els barons estaven expatriats de Barcelona per temor dels napoleònics); el 15 de juny troben un home mort, al camí que puja als Plans, d'un tret de fusell o pistola —no saben qui és ni d'on és—; el 28 d'agost i el 14 de novembre —aquest a Vallverd— 2 albat a causa dels francesos, sense cap més especificació... Una nòmina ben llarga i un munt de malalts al castell.

El 1811, any neutre: funerals el 7 de maig pel soldat Isidre Bonet; trobat mort un soldat suís, completament nu, al terme de Sarral —1 de juliol— i el 29 de setembre mort a Rocafort del rector de les Piles on no el porten per temor dels francesos.

La presència napoleònica és ofegant i obsessiva. El 1812 hi hagué 12 baptismes i 45 defuncions, 35 de les quals de cossos. Tot l'any és dolent per als majors: 8 òbits al maig, 6 a l'agost, 6 a l'octubre. El domini de la mortalitat adulta és clar. Arribem a comptar 3 defuncions de soldats: 2, però, el 12 i el 15 de març, moren afusellats —devien ser desertors.

A les acaballes del 1813 hom celebra 2 funerals per gent morta a la guerra. Al juliol d'aquell any traspasa un albat els pares del qual s'havien refugiat als Plans de Forés a la recerca de refugi contra els francesos. Encara al juny del 1814 hom fa funerals a un mort rocafortí en el conflicte. Quanta, quanta guerra!!

Detallar, finalment, que la crisi del 1809 causà el doble de ròssec negatiu que la del 1812 i que a la primera va dominar la mortalitat infantil, a diferència de la segona.

A Rojals, els anys negatius van ser els de 1809 i 1812. El primer any hi va haver 24 baptismes i 71 defuncions, repartides tot l'equitativament possible entre albats i cossos, 35 i 36. 23 dels 35 albats moriren entre març (16) i abril (7). D'altra banda, 20 majors també traspasaren en idèntiques mesades.

Del 1812, comptem només 15 baptismes i, en canvi, 25 defuncions, altra volta molt igualades entre menuts i més grans —12 i 13, respectivament.

Cal destacar la qüestió de la immigració bèl·lica: 6 dels 35 albats morts el 1809 són fills de pares montblanquins, 2 del Rourell, 2 espluguins, 1 d'alcoverencs i 1 de vallencs. També moren a Rojals 2 adults montblanquins i 1 de Cabra. A més hi ha un total d'11 casos indeterminats però segur que es tracta de gent de fora vila. Tot plegat, 25 dels 71 òbits no són de gent nascuda a Rojals. És clar que el mateix any també hi ha batejats 10 infants amb pares forans —3 de Montblanc, 3 de Valls, 1 d'Alcover, 1 d'Albinyana, 1 del Catllar i 1 de Vilaverd—. Tots bategen fills entre el 24 de febrer i el 20 de març, un període en que sabem del cert la presència francesa a la Conca. El 1812, en canvi, només hi ha 3 òbits de forans. Podem concloure, doncs, que l'hivern del 1809 Rojals va esdevenir refugi d'immigrants a la recerca de seguretat.

Solivella ofereix les puntes de mortalitat típiques d'aquesta etapa: 1809 i 1812. Ara bé, la crisi del 1812 és més important a efectes quantitius que la de 1809. El 1809 són batejats 37 infants —6 per sota de la mitjana— i moren 73 persones. Hom nota el domini absolut de la mortalitat d'adults: 49, mentre que només n'hi ha 24 albats. L'any, doncs, és negatiu en 36 unitats. Es observable una concentració mensual digna d'atenció entre maig i juliol, quan són soterrats 29 majors.

La guerra també mostra la seva cruesa: el 23 de març és sepultat el cos de Pere Garrós, teixidor de Solsona, que els francesos havien mort a Montblanc. A més, hi ha 2 òbits de gent nada a la Roqueta —prop de Sant Martí de Tous. Res més d'especial. Tampoc en els baptismes no és documentable cap fenomen migratori important: només una criatura té els pares de fora vila.

El 1812, el nombre d'infants batejats és encara menor: 32. La mortalitat, altrament, aconsegueix uns valors altíssims: moren 95 persones, 38 albats i 57 cossos. Un altre cop són les defuncions de majors d'edat les més

nombroses. Les dificultats abasten tot el període comprès entre gener i octubre, pel que fa als adults.

Convé de dur a terme un recorregut per la documentació del 1810 i del 1811. El 5 de maig del 1810 mort Josep Capons Domingo, ferit mortalment per una arma de foc. Cap més notícia aquell any. Ara, el 30 d'abril del 1811, una companyia integrada per 2.000 francesos, que passava pel terme solivellenc —partida del Calvari— entre la una i les dues de la tarda donà mort a Josep Montseny, de 22 anys.

Arribats a l'anàlisi concreta del 1812, trobem documentades diverses partides de defunció de gent de fora vila: d'Alguaire, de Corbins i de Granyena, concretament. Són molt poca cosa 3 partides de forans amb vora 100 de morts.

Per tant, a Solivella, tant el 1809 com el 1812 devien significar un estrall demogràfic notable. Les crisis afecten de forma majoritària la població adulta i, a més, de la vila. Un degotall de més de 100 persones en tan sols dos anys és perceptible i, temps a venir, vers la dècada dels trenta, les generacions buides devien fer acte d'aparició.

Al petit nucli de Vallclara, la mortaldat del 1809 també aconsegueix un volum considerable. Aquell any només resulten batejats 7 infants —la meitad de la mitjana— i moren 28 persones —16 albat i 12 adults. El poble, però, s'escapa de la mortaldat del 1812, quan són soterrades 10 persones, 9 de les quals adultes.

De les defuncions esdevingudes el 1809, només un albat és fill de pares forasters —de Blancafort, concretament. A més, no hi ha cap referència a la rastellera deixada per l'ocupació francesa fins el 1812. El 27 de gener, troben un home mort pel terme, és d'edat avançada i dubten si és de l'Espluga o de la Pobla de Cérvoles. Resulta ser de la segona població. El primer de febrer mor el sergent Joan Baldric Martí, fill de pares valleclarins, “de una bala rebuda en un combat contra els francesos”. El 13 de maig i el 7 de desembre són soterrats els cadàvers de sengles soldats valleclarins: Josep Nadal Recasens i Ramon Ribé Cervelló.

Encara el 14 de gener del 1814 hom celebra funerals per l'ànima de Josep Carré Torné “mort en la entrada dels francesos a Tarna”; per la de Joan Pujol Botí que “morí presoner en Francia” el 7 d'octubre i per la de Joan Contijoc “que morí en Tortosa” el 13 d'octubre. L'impacte de la mortaldat a Vallclara es limita a l'any 1809.

A la veïna Vilanova de Prades, la situació és ben curiosa. El poblet no pot fugir de la mort el 1809, però sí que es fa escàpol el 1812, malgrat que el 1813 i el 1815 hi són negatius. A Vilanova, a més, el 1808 ja va ser defectiu.

Aquell any de 1808 foren batejades 15 criatures i moriren 18 persones, 10 de les quals majors d'edat. El 1809 el nombre de batejos va ser significativament més alt —21— mentre que el nombre de defuncions pujà a 25, amb domini dels albats (18).

El 1813 resulten batejades 19 criatures, però moren 11 albats i 13 cossos. El 1815 el nombre de baptismes encara és més baix —15— i traspassen 18 persones —8 menuts i 10 grans.

No hi ha res més a comentar el 1808, encara que es nota una certa concentració de la mortalitat adulta a la tardor. El 1809, els òbits d'albats s'operen en major mesura entre el 10 d'agost i el 30 de novembre, 13 dels 18. Només hi ha 1 òbit de xic amb pares forans i una partida de 19 de març que fa referència a un home trobat mort al terme de Vilanova. Aquest mateix any, al mes de març, reben les aigües baptismals 4 infants els pares dels quals són de fora vila. El 1810 també mor un albat de pares forans i el 6 de maig una donzella els pares de la qual eren de les Borges Blanques.

El 1812 podem documentar la troballa de dos homes morts al terme de Vilanova —22 de gener i 13 de novembre— i l'enterrament de dos soldats —2 de setembre i 7 de desembre. Aquest any és batejat un nen els pares del qual són de la Pobla de Mafumet i un altre de Tarrés. El 10 d'abril del 1813 hom ensopega, encara, amb un altre home trobat mort pel terme i el 19 d'abril del 1815 rep sepultura un soldat fill del poble.

A Vilaverd, tots els anys del quadrienni 1809-1812 van ser negatius. El punt màxim de la pèrdua poblacional s'aconseguí el 1809 (-61), quan només foren batejades 30 criatures i, en canvi, van morir 91 persones —44 albats i 47 cossos. Els 44 albats morts el 1809 no presenten cap moviment mensual especialment ressenyable, en canvi entre maig i juliol moren 26 dels 47 adults traspassats aquell any. El 1810 presenta unes dificultats molt més atenuades, amb 34 baptismes i 36 defuncions —24 d'albats i 12 d'adults.

El 1811 és un punt mitjà entre les crisis de 1809 i de 1812 pel que fa al seu caràcter negatiu (—14). De tota manera, la natalitat toca fons —només 24 baptismes—, mentre que els decessos d'adults juguen un paper dominant en controlar 26 dels 38 òbits. L'any 1812, també és observable aquest domini de les defuncions de majors: en moren 39 i tan sols 17 xics, davant d'una modesta xifra de baptismes, 34.

Res a comentar dels anys 1810 i 1811. Ja el 1812 cal dir que és entre maig i novembre quan passen a millor vida la major part dels cossos.

Les primeres referències documentals a la presència francesa a Vilaverd arranquen del 3 de febrer del 1809. Aquell dia mor una vídua i el rector anota que el poble estava “invasit dels fransesos en aquella estació”. Les actes de defunció del 4 i el 6 de març contenen inscripcions quasi idèntiques. A partir de llavors, però, l’obituari calla qualsevol referència als napoleònics. No és fins a final del 1811 que hom sepulta un home natural de Maldà. Aquí s’acaba qualsevol esment.

Semblants notes sobre l’ocupació francesa de Vilaverd són ressenyables gràcies al llibre de baptismes. El 25 de març un fill de Ramon Folch és batejat a casa “durant la invasió dels fransesos d’aquest poble”. Encara més, totes les actes compreses entre el 28 de juny i el 17 d’agost van ser anotades per un ecònom, puix que el rector era presoner dels napoleònics.

Pel que fa a Vilaverd, doncs, és especialment notable la durada de la crisi, la qual es perllonga des 1809 fins 1812 sense interrupció, per bé que amb intensitat diversa, sent la més forta la del 1809. Cal destacar, finalment, que tant en la crisi del 1809 com en la del 1812 són els adults els que dominen encara que ho fan en major mesura a la segona.

Vimodó va patir les anyades negatives típiques del període: 1809 i 1812. L’espetec del 1809 va ser d’una intensitat menor al de 1812, però tant l’un com l’altre van ser molt notables.

El 1809, resultaren batejades 72 criatures, un nombre que se situa per damunt de la mitjana. El total d’albats morts gairebé les encaçà —69— i encara finaren 53 adults. Per tant, 122 òbits i un degotall de mig centenar d’habitants. Entre juliol i setembre van morir 33 adults. Entre març i maig, 32 albats.

El 1812, les coses encara van anar pitjor a causa, sobretot, d’una minva apreciable de la natalitat. Aquell any només van resultar batejats 47 infants: caldria retrocedir fins el 1767 per trobar un total tan baix. D’un altre cantó, la mortalitat no afluixà excessivament respecte al 1809: el 1812 comptem 111 òbits, amb domini ara de les defuncions d’adults, 62 contra 49. Tant els decessos d’adults com els d’infants presenten molta dispersió al llarg de l’any. A Vimodó no sembla tenir gens de relleu la rebuda d’immigrants l’any 1809.

Per certs autors, la mortaldat del 1809 és imputable a la guerra. Situen entre el 1808 i el 1812 “*cinco años de catástrofe demográfica, de una dimensión sin precedentes desde la hecatombe de los años 1647 a 1654*” (Nadal, 132). L’alçament contra els ocupants francesos estaria a l’origen del desastrós quinquenni i la campanya militar del 1809 produiria els pitjors estralls, amb una combinació de conseqüències directes i indirectes: quasi ningú no va poder evitar els greus mals materials, els temors, les inquietuds

i les penúries, causa de malaltia i, en darrer cas, de mort. A les víctimes directes o indirectes de les campanyes militars caldria afegir-hi, el 1812, les causades per la fam: la crisi de subsistències deslliura la crisi demogràfica (Nadal, 134).

A la Conca, 8 de les 11 parròquies que patiren la crisi del 1809 presenten un major pes de les defuncions d'albats que d'adults. Altrament s'opera a Rojals, Solivella i Vilaverd. Al contrari, la crisi del 1812 és patida per 9 de les 11 parròquies on és possible l'avaluació i, de les 9, en 7 dominen els enterraments d'adults i a Barberà té lloc un empat. Només Lilla fuig de la tendència dominant.

Tot plegat, hi ha un parell de crisis generals, amb només uns petits additaments intermedis a l'Espluga, Lilla i Vilaverd i uns afegitons posteriors a Vilanova de Prades. La Conca va patir durament la guerra i les seves conseqüències. I era la tercera vegada en poc més de 150 anys.

A més, diversitats de domini en els dos tipus de mortalitat el 1809 i el 1812. Diferents malalties? El moviment estacional no n'aporta cap traça explicativa. Si el 1812 hom patí fam potser aquesta afectaria de manera més forta els cossos que els albats.

Oferim, tot seguit, l'estudi de dos casos paradigmàtics de patiment: l'Espluga i Vimbodí, entre els anys 1809 i 1812. Recollirem, en primer lloc, les desgràcies que l'exèrcit napoleònic va dur a terme a l'Espluga el 1809. El llibre d'òbits d'adults núm. 44 de l'Espluga aporta una sèrie de notes importants sobre això als folis 284, 286 i 288-292. Deixem clar que altres autors (Torruella), abans que nosaltres, han treballat aquest tema. Ara i ací, fem abstracció de la relació nominal de les víctimes, consultable a l'article "L'Espluga i els napoleònics. 1809", publicat al Butlletí del Centre d'Estudis Locals de l'Espluga corresponent al primer trimestre del 1989.

A l'Espluga, tot començà el 6 de març del 1809. Aquell dia, en retornar de Prades un escamot de la tropa francesa allotjada a Montblanc, passà per la vila un cos de cavalleria i d'infanteria. Llavors "a sanch fredas, y sens fer la menor resistència mataren en la carretera de Poblet" 3 espluguins. Un els havia ofert beguda, un altre mirava la desfilada.

Les dissorts acabaven d'iniciar-se. El 17 de març passà per la carretera de Lleida o de Dalt, un reforç de l'exèrcit francès, provinent de l'Aragó: 600 homes en total, 400 dels quals eren infants. La nit del 16 al 17 havien passat a les Borges Blanques. El dematí del 17 travessaren Vinaixa i Tarrés i, poc abans d'arribar a Vimbodí, els sometents catalans —"alguns cents hòmens"— els feren foc. Els de la terra no eren manats per un cap militar sinó per un capità de contrabandistes anomenat Corrunculls. Els gavatxos passa-

ren el tràngol sense massa problemes i estaven disposats a fer nit a Montblanc. Tot i això, quan arribaren al sector de la carretera situat entre l'hostal i el molí d'en Guasc, reberen tirs de paisans. Això vessà el got de la paciència napoleònica. La cavalleria escometé els agressors a la partida de les Planes i els seguí fins el mas de Calbet. Tot plegat, 15 espluguins van resultar morts a causa de l'atac. Després degueren passar pel poble i mataren dins les cases respectives un parell d'espluguins més. Els 15 finats per l'escomesa de la cavalleria no reberen, òbviament, cap sagrament: uns homes que havien restat a la vila —prova que l'Espluga devia ser mig buida— feren una carretada amb els cadàvers i els sepultaren en un clot a tots, excepte dos que foren soterrats al mateix lloc on foren trobats.

Hem comptat, doncs, 20 òbits de joves i adults espluguins a causa de l'acció de càstig francesa. Cal afegir una altra dada: el 18 de març del 1809, fou sepultat un altre espluguí al fossar de l'església sense assistència dels reverends “ja que havia mort en el temps que los francesos tenian ocupat Montblanch”, on havien entrat la tarda del 27 de febrer. Els veïns de l'Espluga, rector inclòs, s'havien fet escàpols, amagant-se en masos i coves muntanyenques. Eren temerosos “de la Barbaritat de aquells fiersos enemichs de la Religio, del Rey, y de la Patria”, que maltractaven i mataven els que restaven en els pobles “y particularment al clero”, —escrivia el mossèn.

Dat i debatut, 21 defuncions causades per l'exèrcit francès d'una manera directa aquell negre mes de març de la història espluguina. Abandó de la vila, temor generalitzat —malgrat que no faltava qui oferia beure a la tropa o qui en contemplava el pas—, desgavell social intuïble. El rector advertia: “Causará horror a la posteritat una tant terrible catastrophe”. Desgràcies que, dit sigui de pas i com ja hem vist, l'actuació francesa només en significà una petita mostra no massa gran: aquell any a l'Espluga van morir 158 adults.

També vàrem elaborar un estudi monogràfic del tema de l'impacte de l'ocupació francesa a la Conca del cas de Vimbodí. Es tracta de l'article “Vimbodí i els napoleònics, 1809-1813”, publicat a la revista local d'aquella població. Efectuàrem el treball a partir del buidat documental dels sacramentaris conservats a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona i completàrem les notes que aportava el monògraf vimbodinenc mossèn Bergadà qui, sobretot, havia emprat documentació municipal.

El mateix dia 17 de març de 1809 en què l'exèrcit francès occia en acció de guerra 15 espluguins, també donava compte de 12 vimbodinencs —4 dones i 8 homes—, suposem que després d'haver entrat al poble, perquè sinó no s'explicaria la presència femenina entre els morts.

El llibre de defuncions de Vimbodí calla qualsevol referència a les conseqüències de la lluita contra els invasors fins el 27 d'agost del 1810. Aquell dia, un important contingent de tropes —de 15 a 16.000 homes— passà pel terme i pel poble, cremà 3 cases i 2 pallisses i robà diversos objectes de la parroquial —la veracreu, entre d'altres.

A més, hi ha altres notícies d'interès pertocants al 1810: el 5 de novembre morí, a l'Hospital General de Tarragona, el batlle, Josep Pujol; també a la capital, el dia de Nadal, finà el boter Josep Valls; i en una data indeterminada d'aquell any, el soldat Joan Debat. Durant el 1810 i fins la seva caiguda en mans franceses el 28 de juny del 1811, la ciutat de Tarragona jugà un paper de centre de refugi per a la gent dels pobles del Camp i de la Conca.

Tot i que mossèn Bergadà no esmenta cap fet notable l'any 1811, els napoleònics no havien desaparegut d'escena: el 18 de gener mataren un pastor i el 29 d'abril uns altres 2 vimbodínencs. Altres notícies són la mort de Josep Grau, habitant a Riudabella, al terme del Vilosell “de mans dels francesos”. Idèntica dissort va córrer Joan Forés, mort pels francesos mentre era al tros i encara un altre vimbodínenc fou “fusellat” a Cornudella, no sabem si per desertor o per partisà. Un total de 6 defuncions, 5 de les quals directament imputables als gavatxos.

Aquests tornaven a ser a Vimbodí des de final d'abril del 1812. Ignorem d'on extreu el mossèn la referència de la mort de 5 vimbodínencs a mans de napoleònics el 24 d'abril del 1812. L'obituari no en diu res. No tenim cap més dada fins el 28 de març del 1813, quan avisaren el rector per tal que donés sepultura a un soldat que havia aconseguit desertar dels dos exèrcits en lluita. Els fets de juliol d'aquell any, quan les tropes de Suchet penjaren del balcó de la casa de la vila de l'Espluga dos vimbodínencs i donaren turment a un tercer —trobat mort al terme de Bràfim— són d'una feresa indescriptible. L'exclamació “o cruel gavatg”, amb la qual el rector Joan Fort tancà la partida de defunció del torturat, sembla plenament sentida.

“L'exèrcit francès va passar per Vimbodí vint-i-set vegades i el saquejà disset” (Bergadà, 72). Les conseqüències demogràfiques d'això foren notables: entre 1809 i 1812 el poble perdé 100 habitants. El 1809 va morir, aproximadament, el 7,5% del total de població amb què el lloc semblava comptar 4 anys abans (1.650 habitants, segons Bergadà).

Aportem ara altres referències a la Guerra del Francès a la Conca. Encetem, aquí, un apartat d'aprofundiment bibliogràfic de la qüestió que ara tractem: les repercussions de la Guerra del Francès a la Conca.

Recasens n'aporta algunes notícies en la seva obra *Blancafort*. Segons aquest autor, Reding entrà a Montblanc el 27 de febrer del 1809 després d'haver estat derrotat a la batalla del Pont de Goi. S'hi establí durant 3 setmanes. Sobta aquesta informació quan sabem, segons anotació del rector de l'Espluga, que just la nit del 27 de febrer era l'exèrcit francès el que es dirigia vers la capital de la Conca (Recasens, 168).

Fins el 20 de març, el VII Cos de l'Exèrcit francès al Camp de Tarragona, comandat per Saint Cyr, requisà tot el que trobà. Els soldats havien de menjar i no hi havia un pa a la post. A la Conca, les columnes franceses que es dedicaven a cercar proveïments eren fustigades per guerrillers de Prades, de Poblet, de Vimbodí (Ventura, 47).

Altisent (579) relata els principals fets bèl·lics esdevinguts en les terres properes al monestir de Poblet: "El 24 de febrer del 1809 Reding celebrà consell de guerra a Montblanc i, contra l'opinió del general Martí, que no creia convenient de presentar batalla, decidí d'atacar les divisions franceses. El 25 es produí l'anomenada batalla de Valls, en la qual Saint-Cyr desbaratà totalment l'exèrcit de Reding. La majoria de les tropes salvades i Reding mateix malferit, es retiraren a Tarragona. Pel Camp de Tarragona i la Conca de Barberà actuaven les forces italianes al servei de França, comandades pel general Mazzucchelli (...) L'intent de l'exèrcit al servei de Napoleó era de netejar d'enemics la província de Tarragona".

Encara més: "Montblanc, els pobles de les muntanyes de Prades i part dels de la Conca sofriren tots, alguns més, altres no tant, les depredacions, els saqueigs i els atacs dels invasors. Però els habitants d'aquests llocs no deixaven tampoc de defensar-se amb valentia i d'atacar-los i rebutjar-los aferrissadament" (Altisent, 580). Esmentem, de passada, que els sacramentaris parlen més aviat de fugida que no pas de resistència, a excepció del cas de la confrontació prop de l'Espluga.

Altisent no recull els fets del 17 de març. Recasens copia amb error la data i passa al 8 de març l'acció de la font de Nerola (bosc de Poblet) que Altisent situa el 6 d'abril. Aquests són els fets esdevinguts el 6 d'abril: "Uns cent cinquanta soldats d'infanteria amb alguns cavallers entraren a Prades i, després de saquejar-lo, es retiraven a Montblanc, quan a la font de Nerola (...) foren atacats pel sometent de Vimbodí i altres pobles veïns, que en mataren alguns i perseguiren els altres fins més enllà de l'Espluga" (Altisent, 580).

Els francesos tampoc no causaren danys al monestir, malgrat que els monjos s'afanyaren a amagar els objectes més valuosos o a enviar-los a Mallorca i a fugir. Segons Altisent, qui efectua una descripció prou acurada

dels principals esdeveniments bèl·lics en relació amb la Conca, al desembre del 1809, el general Salme, sortint de Valls, passà el coll de Lilla i ocupà Montblanc, mentre els italians eren enviats a Pira i a la Guàrdia dels Prats (Altisent, 580). De tota manera, aquestes tropes no deixaren sentir excessivament el seu pas, ja que de seguida van ser desplaçades a Tortosa.

Per l'agost del 1810, els francesos volgueren atacar Tarragona, però foren batuts i hagueren de retirar-se a Lleida passant pel coll de Lilla i Montblanc. Des d'allí Suchet féu avançar la primera columna d'avantguarda sobre Montblanc i Reus.

No hi ha cap més notícia referent al 1810 però, gràcies a un sacramentari de la Guàrdia iniciat el 1810, conservem una valuosa nota respecte a això. El 14 de desembre del 1810 el rector guardienc Josep M. Fàbregas certifica que *“en la entrada de las tropas francesas verificada en primero de Diciembre del anyo 1810, quemaron en esta parroquia los cinco libros Parroquiales donde estaban anotadas las Partidas de 50 anyos â esta parte”* malgrat la cura que afirma que va posar a amagar-los. Això portaria cua: el 1827 l'arquebisbe demanà que li portessin els llibres sacramentals de la Guàrdia i només van saber dur-li el del període 1743-1767. Llavors, l'arquebisbe demanà una informació general de les persones que havien de constar als llibres perduts i una datació aproximada del seu baptisme, matrimoni i òbit. Llavors, el rector redacta un “Suplemento” on consten les diverses partides de baptismes ja ordenades per matrimonis: recopila 57 enllaços però només 2 són del 1770 i la resta són del 1785 en endavant; hi ha 58 òbits, la major part del 1801-1810... Havia passat massa temps per recordar-ho tot, ni que fos de forma aproximada.

A la Guàrdia, els francesos hi havien entrat l'1 de desembre del 1810. Ja hem vist com actuaven a Pira el dia 10 d'aquell mateix mes i a primers d'abril del 1811: matant a cops de culata i a bastonades 5 pirencs.

Comenta Recasens com el poble sofrí hostilitats d'uns i d'altres, de napoleònics i de miquelets, i com el pas dels destacaments, les exaccions i les requisas als pobles, les accions bèl·liques amb morts i destruccions i els robatoris, havien sotmès els habitants de la Conca en una profunda ruïna econòmica.

Per exemple, el 27 d'agost del 1812, 4 pagesos de Passanant foren penjats pels francesos a la plaça major de Montblanc, després que els gavatxos haguessin requisat els diners i les mercaderies d'aquell poble. Segons aquest autor, el 1811 els francesos entraren al poble i el saquejaren (Recasens, 169). A l'agost del 1813, les tropes italianes i franceses s'havien retirat de les nostres comarques (Altisent, 581).

El monògraf desaparegut de Vilaverd, Francesc Cortiella, només esmenta 3 notícies pertocants a l'impacte que la Guerra del Francès tingué a Vilaverd. El 1809 abans de la batalla del Pont de Goi hi passà Reding amb les seves tropes. El 1810 —sense més— travessaren el poble els francesos en direcció a Montblanc. Les tropes peninsulars els ataquen i causen baixes, encara que els francesos aconseguïen arribar a Montblanc. A finals d'abril del 1811 —pocs dies després dels fets de Pira— el general Harispe desallotja els sometents i els miquelets que defensaven l'estret de la Riba (Cortiella, 55). Al l'obituari de Vilaverd no n'hi cap referència directa: només sabem que el 18 de maig del 1811 va ser soterrat, sense haver rebut els sagraments, el cos d'un home natural d'Arbeca.

La presència francesa a la Conca és clara, doncs, al març del 1809, al desembre del 1810 i a l'abril del 1811. Llavors en resta petja als obituaris. L'abandó dels pobles és documentat a Pira, Sarra (recordeu la referència continguda a l'obituari rocafortí) i l'Espluga.

Gràcies al buidat dels obituaris, hem sabut que els napoleònics cobraren de la comarca un tribut directe de sang ben important a l'Espluga, Vimbodí i Pira; que cremaren el registre de la Guàrdia de l'etapa 1764-1810 i que, de manera indirecta, serien els causants d'una etapa negra i nefasta per a la demografia comarcal. L'ocupació comportava la incúria dels camps, la mort al front o a la rereguarda, l'aparició de generacions buides... Un quadre repetit que hem hagut de comentar per tercera vegada en l'espai de poc més d'un segle i mig.

RECAPITULACIÓ

Tot i que hem exposat les principals conclusions obtingudes al llarg de l'article, serà bo, a tall de resum, de fer-ne una breu relació a manera de compendi. Destaquen les anyades negatives següents: 1754, 1764, 1781, 1783, 1797, 1809 i 1812. Per al 1754 i el 1783, l'impacte de la mortalitat adulta és dominant. Tercianes a la primera anyada i febres palúdiques a la segona podrien ser la clau explicativa. Els anys 1764, 1781 i 1797 permeten de documentar unes notables agulles de mortalitat infantil, amb la quasi seguretat que la verola en fou l'agent causant. Els anys 1809 i 1812 fou la crua guerra la que va provocar un desgavell demogràfic de grans proporcions. La població de la comarca va resultar seriosament i llargament afectada per un triangle de crisi que ja havia operat en altres èpoques històriques: guerra, malaltia i malnutrició tornaren a aparèixer en l'escena. Els primers quinze anys del segle XIX suposaren un fre, primer, i un obstacle, després, al

creixement demogràfic de la comarca. Havien quedat grans els recintes de les esglésies que molts pobles de la Conca havien hagut d'ampliar a final del segle XVIII. Tot un símbol.

BIBLIOGRAFIA

ALTISENT, Agustí: *Història de Poblet*. Abadia de Poblet. 1974. 706 pàg.

BERGADÀ ESCRIVÀ, Àngel: *Vimbodí. Estudi històric, sociològic i religiós*. Parròquia. Vimbodí. 1978. 294 pàg.

CORTIELLA ÒDNA, Francesc: *Història de Vilaverd*. Ajuntament. 1982. 253 pàg.

GRAU PUJOL, Josep M.T.: *Població i lluita contra la mort a Montblanc (segle XVIII)*. Diputació de Tarragona. 1990. 182 pàg.

GUAL VILÀ, Valentí: *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna*. Diputació de Tarragona. 1988. 168 pàg.

GUAL VILÀ, Valentí: "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà. Cronologia, intensitat i abast geogràfic", a *Quaderns de Vilaniu*, núm. 24, 1993, pàg. 55-64.

NADAL OLLER, Jordi: *La población española (siglos XVI a XX)*. Ariel. 1986. 264 pàg.

OLIVÉ OLLÉ, Francesc: "Valls de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVIII". Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. 1989.

PLANES CLOSA, Josep M.: "Demografia i societat a Tàrrrega durant l'Antic Règim". Tesi doctoral inèdita. Universitat de Barcelona. 1987.

RECASENS LLORT, Josep: *Blancafort*. Ajuntament. 1986. pàg. 385.

SANS TRAVÉ, Josep M.: *Història del Tallat*. Virgili-Pagès. 1987. 338 pàg.

TORRUELLA, Frederic: "L'Espluga i els seus morts en la lluita contra el francès (1809-1813)", a *Arrels*, núm. 3, l'Espluga de Francolí, 1989, pàg. 167-174.

VENTURA SOLÉ, Daniel: *Batalla de Valls-Pont de Goi, 25 de febrer de 1809*. Valls. 1983. 55 pàg.